

Recensioner

Anna Lund (2008) *Mellan scen och salong. En kultursociologisk analys av ungdomsteater*. Arkiv förlag.

Anna Lunds avhandling handlar om vad som händer mellan scen och salong under en teaterföreställning. Hon undersöker dock inte bara hur publiken påverkas av teatern utan också vad publiken betyder för teatern. Hur ställer sig skådespelare, regissör, teaterchef och andra inom teatern till att spela inför en publik som inte själva har valt att gå och se den pjäs man sätter upp och kanske inte heller går dit frivilligt?

För att undersöka dessa frågor har Anna Lund i detalj studerat en teateruppsättning vid en regional teater i Växjö som hösten 1997 spelade en pjäs för skolungdomar i skolor i Kronobergs, Blekinge och Jönköpings län. Allt som allt spelade man 50 föreställningar varav Anna Lund var med och observerade 30. Hon var också med under repetitionerna av pjäsen och har intervjuat såväl skådespelare som regissör och andra på teatern. Dessutom har hon intervjuat lärare som var ansvariga kulturombud på skolorna och ett antal av de elever som såg pjäsen samt analyserat svaren på 1835 enkäter och ett antal recensioner från elever som sett pjäsen. Det är alltså ett rikt datamaterial som bildar underlag för avhandlingen. Och utav detta har Anna Lund fått ihop en högst intresseväckande och levande beskrivning av förhållandet mellan scen och salong, som inte är helt okomplicerat.

Många av föreställningarna gick utomordentligt och det sociala kontrakt mellan scen och salong som Lund utgår från fungerade. Men i åtskilliga andra föreställningar höll inte kontraktet utan stora delar av publiken upplevdes av skådespelarna som mycket störande. På dessa föreställningar bestod publiken oftast av pojkar från yrkesförberedande program. Vid de välfungerande föreställningarna, å andra sidan, kom den största delen av publiken från estetiska program. Så här långt stämmer resultaten med den sociologiska baskunskapen. Men ett intressant och mindre väntat resultat är att det faktiskt var en hel del av eleverna i den stökiga publiken som uppskattade pjäsen. Att man inte uppförde sig under föreställningen innebar inte med nödvändighet att man tyckte den var ointressant. Men detta betyder inte att teatern lyckats med sina föresatser. Av intervjuer och recensioner framgår att skoleleverna uppfattade pjäsen på ett helt annat sätt än framför allt regissören tänkt sig. Hennes intention var att pjäsen skulle få eleverna att reflektera över skolan som sådan och varför de gick i skolan. Men eleverna tycks inte alls ha uppfattat det skolkritiska budskapet utan de försvarade snarare den lärarinna som framträdde i pjäsen och de var kritiska till de elever som försökte påverka henne för att ändra deras betyg. Det som fångade deras intresse var istället dramat mellan de elever som besökte sin lärarinna.

Ett annat intressant resultat gäller inställningen till teatern i allmänhet. Generellt sett var flickorna betydligt mer positiva till att gå på teater i framtiden än pojkarna.

Men när det gällde synen på mer formella aspekter av teatern som typ av teater eller scenografi blir betydelsen av elevernas klassbakgrund och kulturella kapital avgörande och könsskillnaderna försvinner. Här ligger resultaten i linje med Bourdieus habitus-teori, som är en av avhandlingens teoretiska utgångspunkter. Men analysen och förståelsen i avhandlingen domineras inte alls av Bourdieu, utan den teoretiska diskussionen är nedtonad och författaren låter i stor utsträckning materialet tala för sig själv samtidigt som hon ger teoretiska inpass vid lämpliga tillfällen.

Avhandlingens huvudfrågeställning formuleras så här: Hur kan det komma sig att teater för unga fortsätter att produceras under villkor som i stor utsträckning bygger på teaterns egna ideal, trots att det sociala kontraktet inte alltid bär? I ett kapitel beskrivs dessa ideal (sambällsengagemang, kvalitet och autonomi) utifrån intervjuer med regissör, dramaturg och skådespelare. Ambitionerna är högt ställda. Teatern ska få publiken att se sitt eget liv och vara ett alternativ till tidsandan och till TV, den ska vara ett levande möte, den ska vara någonting ”utöver”. Samtidigt har man en ambivalent inställning till publiken. Flera av skådespelarna är påtagligt störda av att behöva konfronteras med den stökiga publiken och en beskrev hur han kände sig som ”en kristen i en lejongrop”.

Trots detta är Anna Lunds slutsats att teaterns autonomi är påtaglig och att dess ideal skyddas i betydligt större utsträckning än det utmanas. En förklaring till detta skulle paradoxalt nog kunna vara att publiken inte går på teatern frivilligt och att publiken är socialt differentierad. Detta är en intressant förklaring, men som läsare tycker jag inte man blir helt övertygad. Det finns avsnitt i framställningen som antyder att teatern visst har gjort eftergifter till skolan och publiken. Till exempel nämns på flera ställen att man året innan spelade en pjäs som var mycket impopulär bland eleverna. Men i avhandlingen finns ingen diskussion av hur de ansvariga på teatern resonerar när de väljer pjäser eller om de tagit till sig kritiken av den föregående pjäsen. En alternativ förklaring, som inte diskuteras i avhandlingen, skulle kunna vara att teateridealet och talet om autonomi och konstnärlig frihet är just prat som tjänar till att legitimera verksamheten både för teaterfolket, för de kulturellt intresserade lärarna och i relation till föräldrar och kommunpolitiker. I detta avseende tycker jag att Lund har missat en del av kontexten omkring teaterverksamheten genom att hon fokuserat sin forskning kring själva föreställningen och dess produktion. En lite bredare diskussion av denna problematik skulle ha varit intressant. Men den ena förklaringen behöver inte utesluta den andra.

I sin betoning av teaterns autonomi tycker jag också att Lund gör en alltför stor åtskillnad mellan teatern och skolan som skilda sociala världar. I motsats till teaterns ideal om meningsskapande menar hon att det viktigaste för skolans personal är att eleverna kontrollerar sitt beteende i salongen. Här tycker jag att Lund skulle sett mer till det kulturella kapital som är gemensamt för skådespelarna och de engagerade lärare som får eleverna att över huvud taget komma till teatern. I intervjuer uttrycker lärarna sig i precis samma ordalag som teaterfolket om värdet av teater som en kontrast till dataspel och TV. Ibland tycks Lunds blick påverkas lite för mycket av ett teaterperspektiv.

Som helhet är Anna Lunds avhandling en verkligt välskriven och intressant framställning som nyanserat och detaljrikt lyfter fram generella frågeställningar men ändå lyckas hålla dem på en nivå så att man som läsare känner vad det är som pågår mellan scen och salong.

*Göran Ahrne,
fakultetsopponent*

Daniel Melén (2008) *Sjukskrivningssystemet. Sjuka som blir arbetslösa och arbetslösa som blir sjuka*. Lund Dissertations in Sociology 79.

En utgångspunkt för Daniel Meléns avhandling i sociologi är arbetslinjen i sjukförsäkringen. Denna omhuldade men samtidigt kontroversiella reformpolitiska princip inrymmer element som inte alltid är förenliga: å ena sidan finns krav på att individen i första hand ska försörja sig genom arbete, vilket i sig framställs som en rättighet, å andra sidan ska ju den som vill men inte kan arbeta få ekonomiska bidrag för sin försörjning. När det gäller arbetslösa som samtidigt är sjuka blir balansen mellan rättigheter och skyldigheter särskilt tillspetsad. Det är mot den bakgrunden som avhandlingens frågeställningar formulerats: Varför blir arbetslösa sjukskrivna och vad hindrar dem från att återgå i arbete? Hur agerar handläggarna på arbetsförmedlingen och försäkringskassan i det sammanhanget och hur ger arbetslösa sjukskrivna uttryck för sin arbetsorientering?

Avhandlingen innehåller 7 kapitel. Vi får i kapitel 2 en historisk bakgrund till den svenska välfärdsstatens framväxt med tonvikt på de senaste årens åtstramningar med sänkta ersättningar och striktare bedömning av både sjukdom och arbetsförmåga och krav på motprestationer. Några nyckelbegrepp som medborgarskap, dekommodifiering och disciplinering behandlas samt några modeller för att tolka sambandet mellan arbetslöshet och sjukskrivning. Dessa är *attraktionsmodellen*, som hävdar att individen kan välja att vara sjukskriven i stället för att vara arbetslös, *nedbrytningsmodellen* som ser sjukskrivning som ett resultat av arbetslöshetens påfrestningar och *utstöttningsmodellen* som betonar att personer med svag hälsa tenderar att stötas ut från arbetsmarknaden för att bli långtidssjukskrivna och förtidspensionerade. Daniel Melén är kritisk mot dessa modeller och menar att de inte bidrar till att förklara hur strukturella förändringar får individuella konsekvenser. Han föreslår i stället en *systemmodell* som tar hänsyn till hur sjukskrivningssystemet och dess aktörer (läkare, handläggare) fungerar, hur beslut fattas, hur samverkan sker etc. Det är interaktionen mellan dessa aktörer sammanlänkad med strukturella förhållanden som ska bidra till en bättre förståelse av avhandlingens frågeställningar.

I nästa kapitel diskuterar författaren aktör-stukturproblematiken inspirerad av bl. a. G H Meads begrepp rolltagande. Vi anpassar oss till den föreställning vi tror andra i allmänhet har om oss, låt vara att omgivningen ofta är mångtydig. Det är framförallt begreppen stigma, stämpling ovanifrån (Hackings begrepp "labelling from above")

och offentlig stämpling ("public labelling" från Buckley) som Melén använder i syfte att rikta uppmärksamheten på hur strukturella förhållanden påverkar mikrosammanhangen. Individens beteenden betraktas som avvikande med hjälp av officiella kategorier (t.ex. arbetsoförmåga) vilka bekräftas av signifikanta andra (myndigheternas handläggare) och påverkar individens självuppfattning.

I kapitel 4 beskrivs metod och material. Data består av deltagande observation och intervjuer med handläggare vid arbetsförmedling och försäkringskassa samt arbetslösa sjukskrivna personer. Inkörsporsten var ett samverkansprojekt för arbetslösa sjukskrivna. En enkät till deltagarna ingår också i materialet. Analysmetoden kan beskrivas som en kombination av etnografi och etnometodologi. Ambitionen har varit att så nära och autentiskt som möjligt studera vad som sker med arbetslösa sjukskrivna, men också att frilägga de tolkningsmetoder aktörerna använder och att analysera hur verkligheten upplevs och skapas.

I kapitel 5 behandlas samverkan mellan myndigheterna. Här används Lipskys teori om närbyråkrater (street-level bureaucrats) för att få en fördjupad förståelse av handläggarnas arbetssituation, villkor för samverkan, hur handläggarna upplever de försäkrade och själva mötet med dem. Tanken är att denna begreppsapparat ska överbrygga makro-mikrosammanhanget, dvs visa på hur strukturen återspeglas i de kategoriseringar och prioriteringar av klienterna som handläggarna gör. Konkret handlar det om att dessa sorterar klienterna i tre huvudgrupper: de som bör förtidspensioneras, de som klarar sig bra på egen hand och de som behöver rehabilitering för att klara sig. Det är inte självklart att denna sortering sker likartat av handläggare från olika myndigheter. Det som hänt under 1990-talet är att handlingsfriheten i dessa avseenden ökat för handläggarna.

Kapitel 6 handlar om de försäkrades arbetsorientering. Daniel Melén skiljer på två begrepp i sammanhanget: yrkesidentifiering och arbetets organiserande effekter där det senare mer handlar om de sociala och institutionella fördelarna med att ha ett arbete och inte inriktningen mot ett specifikt yrke. I den mån de arbetslösa sjukskrivna anser sig ha arbetsförmåga tycks de framhålla arbetets organiserande effekter som det mest eftersträvarsvärda. I det sista kapitlet lämnar Daniel Melén ett svar på frågan varför arbetslösa är överrepresenterade bland de sjukskrivna. Svaret innebär att socialförsäkringssystemets regler anpassats till den logik som välfärdsstaten i övrigt tvingats följa, dvs. den prestationsmoral som gäller i arbetslivet. Allt fler bedöms som arbetsoförmögna, vilket handläggarna på myndigheterna måste anpassa sig till. Logiken tycks vara att först uppstår arbetsoförmåga genom stängare krav i arbetslivet. Dessa accepteras av närbyråkraterna i en växelverkan mellan arbetsgivare, läkare, handläggare, vilket gör att anställda först blir sjukskrivna och sedan arbetslösa sjukskrivna när de inte klarar omplaceringar och rehabiliteringsförsök. I en sista fas förändras arbetstagarnas upplevelser så att den subjektiva arbetsförmågan anpassas till arbetsmarknadens (objektiva) arbetsförmåga. Det är således på meso-nivån där förklaringen finns; den möjliggör för de strukturella faktorerna (hårdare krav i arbetslivet) att få sitt genomslag.

Daniel Meléns avhandling sätter förtjänstfullt fokus på organisationsnivån, eller

systemnivån som han uttrycker det. Men samtidigt som detta görs ges nivån inte någon självständig ställning i analysen. Den blir en mellanstation som återspeglar de strukturella villkoren med hjälp av de olika begreppen för stämpling (labelling). ”Public labelling” och ”labelling from above” är väl funna; de fördjupar utan tvekan analysen av dynamiken kring arbetslösa sjukskrivna och varför de är överrepresenterade bland de genom. Det man hade önskat är att systemmodellen satts in i ett mer organisationsteoretiskt sammanhang. Lipsky i all ära, men det finns andra perspektiv som också hade kunnat användas. Teorin om människobehandlande organisationer och förhandlingsperspektivet hade kunnat användas för att ytterligare problematisera systemmodellen och dynamiken på meso-nivån. Även de begrepp som används för att fånga de sjukskrivnas arbetsorientering – yrkesorientering och arbetets organiserande effekter – hade kunnat sättas in i ett vidare sammanhang. Begreppen förefallen en aning hemmagjorda och relateras inte till den begreppsapparat som från olika synvinklar fokuserar det som brukar benämnas ”work committment”. Avslutningsvis kunde författaren, i det som jag bedömer som en på det stora hela vara en läsvärd avhandling, också ha återvänt till begreppen socialt medborgarskap och dekommodifiering för att göra en bedömning av vad temat arbetslösa sjukskrivna säger om den svenska välfärdsmodellen som den ser ut en bit in på 2000-talet.

*Rafael Lindqvist,
fakultetsopponent*

Anne Grönlund & Björn Halleröd (red.) (2008) *Jämställdhetens pris*. Boréa.

Ordval och metaforer spelar stor roll för hur vi tar in och värderar information. Så står det i avsnittet om lingvistisk textanalys i metodboken jag undervisar på. Något som kan tyckas självklart men som gör sig påmint då jag får boken *Jämställdhetens pris* i min hand. Ordval, metaforer och bilder skulle man kunna tillägga: framsidan pryds av en vacker ung kvinna i 50-talsfrisyr med plutande läppar, perfekt plockade ögonbryn, långa naglar – och en gammaldags rakborste i handen, i färd med att smeta raklödder över det släta ansiktet. Bilden, i kombination med rubriken, väcker frågor och en viss irritation. Vad menar författarna – gör jämställdheten kvinnor till män? Vad är jämställdhetens ”pris”? Vem är det i så fall som betalar detta?

Boken, som är en tvärvetenskaplig antologi med sociologerna Anne Grönlund och Björn Halleröd i redaktion, ger inget entydigt svar på dessa frågor. Som så ofta i antologier skiljer sig bidragen åt i utgångspunkter, metodologiska angreppssätt och slutsatser. Men till skillnad ifrån många andra hålls denna antologi ändå samman genom ett starkt definierat tema och genomgående välskrivna och lättillgängliga texter. Temat är det välbekanta glappet, det mellan jämställdhet i princip och jämställdhet i praktik, ett glapp som i det närmaste fått en egen forskningsgren i svensk samhällsvetenskap. Familjen står i fokus i bidrag om separationer, relationskonflikter, arbetstids-

flexibilitet, hushållsekonomi och hjälp över generationsgränser. Familjen blir dock i de allra flesta bidrag – explicit eller implicit – lika med den heterosexuella, vita medelklass-parrelationen (endast ett fåtal bidrag diskuterar klass och inte ett enda sexualitet eller ras/etnicitet). Det är också kring denna parrelation som metaforen ”pris” centreras.

Ur antologins bidrag utkristalliseras två olika förhållningssätt till själva parrelationen i sig: ett förgivettagande och ett kritiskt ifrågasättande. I bidrag med tyngdpunkt på det förstnämnda fokuseras de risker ett utmanande av traditionella könsroller i parrelationen innebär. ”Priset” för jämställdhet är en parrelation präglad av konflikt och ökad risk för separation. Är det kanske ”bäst med ’lagom mycket jämställdhet’” frågar sig Karina Nilsson och redovisar statistik där inkomstskillnader och delande av föräldraledighet relateras till benägenhet att separera (s. 82). Par som gör och har det som de flesta – mannen tar ut en mindre del av föräldraledigheten och tjänar i genomsnitt mer än sin kvinnliga partner – par som knappast kan anses jämställda men som ”är i balans” med Nilssons terminologi, verkar vara receptet på en sammanhållen parrelation, en parrelation som enligt Nilsson är av samhällsekonomiskt intresse att bevara och som vi ju faktiskt ”vill ha” (s. 107).

Mikael Nordenmark fortsätter på samma tema i sitt bidrag *Bråk och rollkonflikter – jämställdhetens avigsida*. Har den svenska jämställdhetspolitiken gett oss orealistiska ambitioner? frågar han sig och ger sig i kast med ett omfattande internationell statistisk där attityder till jämställdhet ställs mot grad av oenighet om hushållsarbete och upplevd konflikt mellan arbete och familj. Slutsatsen är att par i länder med aktivt jämställdhetsarbetet (i Nordenmarks material de skandinaviska länderna) är starka förespråkare av jämställdhet i parrelationen. Samtidigt är dessa par också oftare oeniga om hushållsarbetets fördelning och upplever oftare konflikt mellan arbete och familj, i jämförelse med par i länder där jämställdhetsarbete har lägre prioritet. En inte alltför förvånande slutsats kan man tycka då ökad allmän medvetenhet om orättvisa, som en offentlig diskussion om jämställdhet innebär, sannolikt leder till en större benägenhet att omvärdera den egna situationen och därmed också uttrycka missnöje. Jämställdheten är visserligen fortfarande något eftersträvansvärt och nödvändigt, men vi måste vara medvetna om att förändring av invanda roller har ett ”pris”, menar Nordenmark, nämligen mer missnöjesyttringar och konflikter. Lösningen som förespråkas är socialpolitiska åtgärder som justering av lönetaket så mannen uppmuntras ta ut föräldraledighet (en typ av åtgärd som för övrigt avvisas som verkningslös i Björn Halleröds bidrag i antologin) och införandet av olika ”flexibla lösningar” som underlättar kombinationen förvärsarbete och föräldraskap. Liksom i Nilssons bidrag framträder i Nordenmarks argumentation den sammanhållna parrelationen som ett förgivettaget ”gott”, vars bräcklighet utgör ”priset” vi får betala för vår jämställdhetssträvan, men en enhet som kanske ändå kan räddas med rätt socialpolitiska ingripanden.

En mer kritisk hållning till parrelationen som sådan, och inte minst till talet om ”flexibla lösningar”, framträder i Anne Grönlunds bidrag. Med imponerande skärpa sticker Grönlund hål på myten om flexibiliteten som mirakelkur för familjens ”vardagspusslande”. Större flexibilitet innebär inte en jämnare delning av arbetet hemma.

När vi arbetar spelar överhuvudtaget ingen roll för *hur mycket* vi gör hemma, konstaterar Grönlund. Inte ens när män förvärvsarbetar mindre än sin partner utför de mer hemarbete, konstaterar hon. Talet om flexibla arbetstider som lösning på ojämställdheten reproducerar också antagandet att vi styr över vår egen tid och bortser ifrån de olika logiker som reglerar arbetsliv respektive privatliv. Arbetlivets formella regler och ramar kan inte översättas till privatlivets omsorgsarbete där känslor, kärlek och kön försvårar ett rationellt synsätt. Grönlund varnar för att talet om flexibilitet och den illusion om kontroll som detta medför kan innebära en individualisering av skulden för att vi inte får ekvationen arbete och familj att gå ihop.

Ytterligare en förgivettagen lösning på jämställdhetsglappet ifrågasätts i Evertsson och Nymans bidrag, nämligen talet om "förhandlingsfamiljen". Både familjeforskningen och familjepolitiken har antagit att kvinnors förbättrade ekonomiska och samhälleliga ställning leder till en stärkt position inom parrelationen, vilket i sin tur leder till fler förhandlingar mellan mannen och kvinnan, exempelvis om fördelningen av familjens resurser och av arbetsuppgifter. Evertsson och Nyman visar hur förhandlingsbegreppet blivit synonymt med alla former av samtal och samordning inom familjen och hur detta osynliggjort det faktum att beslut i parrelationen ofta grundar sig på oreflekterade, traditionella och stereotypa föreställningar av vad det är att vara man och kvinna. Då förhandlingar ändå förekommer handlar de dock ofta om jämställdhet, menar Evertsson och Nyman, och de initieras i en majoritet av fallen av kvinnan, som då också riskerar att skuldbeläggas för att hon utsätter relationen för risk. Men det är här, i förhandlingen som vågar ifrågasätta relationens grundvalar, som en potential till verklig förändring kan skönjas menar de. Konflikt blir därmed i Evertsson och Nymans bidrag knappast ett jämställdhetens pris, i kontrast till Nordenmarks, utan snarare en jämställdhetens förutsättning.

Att tala om jämställdhetens pris kan tyckas, och är onekligen att döma av den stora medieintresse boken väckt, provocerande. Mest provocerande och mest intressant blir det dock inte i de bidrag som andas varningar för jämställdhetens baksida i en hotande sammanfallande och konfliktfylld parrelation, utan i de bidrag som vågar utmana den heterosexuella parrelationens förgivettagna och oproblematiserade ställning i jämställdhetsforskningen. Kön, känslor och kärlek kan inte lämnas därhän i den sociologiska analysen, som Anne Grönlund påpekar. Problemet med jämställdhet är knappast att kvinnor blir som män, omslagsfotot till trots. Problemet är snarare att vi alltför sällan vågar oss utanför de ramar det förgivettagna sätter.

*Sara Eldén,
Sociologiska institutionen, Lunds universitet*

Erik Olsson, Catarina Lundqvist, Annika Rabo, Lena Sawyer, Östen Wahlbeck & Lisa Åkesson (2007) *Transnationella rum. Diaspora, migration och gränsöverskridande relationer*. Borea.

Under lång tid förknippades diasporaperspektivet inom svensk forskning med antropologen Ulf Björklund. I sin avhandling *Från ofärd till välfärd* från 1979 skildrade han hur assyriers liv i Sverige präglades av att vara en del av den assyriska diasporan. I Björklunds efterföljd har det funnits enstaka forskare som förutom honom själv tillämpat perspektivet. Men det är egentligen under de senaste tio åren som diasporabegreppet förts fram mer systematiskt inom forskningen i Sverige. Bland frontfigurerna för denna rörelse återfinns sociologer som Erik Olsson och Östen Wahlbeck och etnologen Maja Povrzanović Frykman, vilka alla är inblandade i den aktuella antologin. I boken tar 14 forskare från olika discipliner sig an vitt skilda empirier utifrån nyckelbegreppen diaspora och transnationalism. För att exemplifiera, Mirja-Liisa Lukkarinen Kvist beskriver hur eskilstunabor med ursprung i Haapajärvi i Finland intar komplexa förhållningssätt till båda dessa platser. Maja Povrzanović Frykman skildrar passagerarnas diasporiska tillvaro under en bussresa tur och retur mellan Malmö och Zagreb. Lisa Åkesson visar hur emigranternas kvarboende släktingar på Kap Verde påverkas av att vara en ofrånkomlig del av diasporan.

En bok med så många författare och fält riskerar att bli både splittrad och intetsägande, något som man lyckats stävja genom att låta varje enskilt bidrag rotera kring antologins ”grillspett”: diaspora och transnationalism som analytiska perspektiv. Inledningsvis möts läsaren av själva ”spettet” i form av två introduktionskapitel. I den ena av dessa översikter ger Per Gustafsson exempel på sex dimensioner som utgör ett transnationellt inslag i en migrationsrörelse: människors förflyttningar, nationsöverskridande sociala nätverk och strukturer, kulturflöden mellan platser, politik och lagstiftning, ekonomiska aktiviteter och utbyten, komplexa identiteter och tillhörigheter. Gustafsson framhåller hur människor och företeelser kan vara synnerligen transnationella ur en synvinkel men inte alls ur en annan. Denna öppna hållning i begreppsanvändningen delar han med Wahlbeck och Olsson, som i påföljande introduktionskapitel reder ut diasporaperspektivet. De två författarna redogör för hur diaspora utvecklats genom åren från att beteckna kristna och judiska och sedermera etniska grupper i forskningens till dagens användning av diaspora som ett teoretiskt och därmed ett ”analytiskt begrepp för att studera den diasporiska karaktären hos en viss grupp”.

Dessa väl smälta och pedagogiska grundkapitel tjänar som en gemensam ingång till bokens övriga bidrag. Den som exempelvis vill fördjupa sig i Stuart Hall och Paul Gilroy kan ta del av Mino Alinias artikel om kurdisk diaspora eller Lena Sawyers om Sverige som en del av den ”svarta atlanten”. Alinia ser den kurdiska diasporan som en transnationell social rörelse som utövar ett kollektivt handlande riktat mot social förändring. Kurders transnationella politiska arbete påverkar exempelvis det internationella samfundet som i sin tur påverkar den turkiska staten. Sawyer lyfter fram hur unga människor med afrikanskt ursprung i Sverige genom ett diasporiskt samman-

hang kan förstå sig själva och finna strategier för att bryta upp dominerande dikotomier som svarthet/afrikanskhet kontra europeiskhet.

Det är framförallt tre bidrag som sätter särskilt stora avtryck hos mig som läsare. Det första är skrivet av Annika Rabo som behandlar transnationell familjerätt och hur den transnationella familjen ofta hamnar i vad hon kallar för ”rättslig korseld” på grund av att olika familjerättsliga förhållanden gäller i de länder som familjerna rör sig mellan och är spridda över. Trots att detta är välkända och ofta smärtsamma vardagsföreteelser för många är jag övertygad om att en stor del av antologins läsare inte ens anat detta fälts vidd och angelägenhet, något som Rabo lyckas förmedla.

Det andra bidraget som etsar sig fast är Tobias Hübinettes text om hur vuxna adoptivkoreaner världen över organiserar sig som en social rörelse med egen kulturproduktion inom bland annat konst, litteratur och film. Ett annat diasporiskt drag hos adoptivkoreanerna är att de har att förhålla sig till både assimilationsanspråk från väst och sydkoreansk inkluderande nationalism. Men enligt Hübinette utgör man ingen klassisk diaspora. Man ingår varken i diasporiska familje- och släktskapsnätverk eller gifter sig med gruppledmedlemmar. Man omfattar endast en generation; barnen blir inte ”adoptivkoreaner” och vare sig föräldrar eller syskon är delar av diasporagemenskapen. Genom att föra in adoptivkoreanerna i forskningen ställs begrepp som diaspora och etnicitet på sin spets, menar Hübinette och jag har bara att instämma i denna synnerligen tankeväckande och nydanande artikel, där diasporabegreppet för in helt ny kunskap kring ett välkänt fenomen.

Det tredje bidraget som sticker ut är Ingemar Grandins artikel om dagens västliga närvaro i tredje världen i form av biståndsarbetare, antropologer, nyhetsförmedlare, turister, affärsmän och andra kategorier vilka tillsammans bildar en vit diaspora. Grandin skildrar hur människor från väst blev utposterade tidsbegränsat redan under det engelska Ostindiska Kompaniets dagar och hur personer därefter kommit att avlösa varandra i en aldrig sinande ström. Handelsdiasporan övergick sedan i en kolonial diaspora som idag blivit en postkolonial diaspora, där nya individer, projekt och idéer fortsätter att ersätta gamla. Grandin menar att dagens vita gemenskap upprätthålls genom deltagande i vardagligt umgänge, sammanslutningar, organisationer och gemensamma aktiviteter, etc. I det gemensamma möjlighetsrum som skapas ingår även diasporiska karriärer; en person kan flytta runt mellan olika posteringar, inta flerfaldiga roller (som skribent, expert, konsult) efter att kanske ha inlett sin bana som medföljande familjemedlem, backpacker, volontär för att idag pendla mellan Sverige och utlandsuppdrag. Grandin menar att den vita diasporan inte tidigare karaktäriserats som ett sammanhållet fenomen eftersom det saknats en sådan utsiktspunkt som diasporaperspektivet ger. Han tar ett djärvt grepp och analysen kastar ett nyttigt reflexivt ljus över såväl forskar- som praktikervärlden.

Ett av bokens mantran är att diaspora och det transnationella utmanar äldre perspektiv och man kan ställa sig frågan om det här verkligen är något nytt? Bitvis känns gamla ”push and pull” resonemang igen, hur förhållanden på flera platser samverkar i migrationssammanhang. Stundtals kan resonemangen i boken falla in i en väletablerad ”invandradiskurs”, där immigranters förhållanden ska förklaras med ”rötter och

ryggsäckar” från forna hemländer. Men dessa brister är marginella, eftersom många välkända empirier faktiskt placeras i ett nytt analytiskt ljus. Språket är enkelt och klart men aldrig trivialt eller onödigt förenklat. Minst tre kategorier av läsare torde finna stort utbyte av *Transnationella rum*. Forskare kommer sannolikt att inspireras av bokens vetenskapliga grundlighet och uppslagsrikedom. Studenter har en pedagogisk och heltäckande grundbok som inspirerar till vidare fördjupningar. En tredje målgrupp som med stor sannolikhet kommer att ha användning av boken är personer som är verksamma inom migrationsfältet eller inom skolan och andra samhällsinstitutioner. Liksom forskarna efterfrågar praktiker texter som vidgar vyer och lyfter blickar. Och det förmår *Transnationella rum*.

Oscar Pripp

Etnologiska institutionen, Uppsala universitet

Charlotte Bloch (2007) *Passion och Paranoia – følelser og følelseskultur i Akademia*. Syddansk Universitetsforlag.

Den akademiska forskarvärlden förknippas med rationalitet, saklighet och objektivitet. Men precis som alla andra upplever forskare en rad känslor som t.ex. glädje, stolthet, skam, vrede och ilska. Som forskare förväntas man dock hålla dessa känslor för sig själv. Känslökulturen inom akademien är lite speciell och det är det som den danska sociologen Charlotte Bloch så träffsäkert fångar i sin intressanta och spännande bok.

Boken *Passion och Paranoia* är på drygt 170 sidor. I ett introducerande avsnitt förklarar Charlotte Bloch att känslor inte uppstår i ett tomrum utan i ett socialt sammanhang. Känslor har att göra med både social struktur och kultur. När våra känslor kommer i konflikt med rådande känslonormer som säger att man skall hålla känslorna för sig själv och inte visa dem uppstår spänningar som måste hanteras genom emotionellt arbete. Charlotte Blochs undersökning av känslor inom akademien baserar sig på intervjuer med doktorander, adjunkter, lektorer, och professorer.

Efter ett par inledande kapitel är det doktoranderna och deras känslor som är i fokus. Doktoranderna är de som befinner sig längst ned i den akademiska forskningshierarkin. Under läsningen inser man ganska snart att inskolningen till forskare inte är en lätt sak utan något som kräver ett omfattande känslomässigt arbete som många gånger kan kännas övermäktigt.

För att klara sig i konkurrensen inom akademien måste man kunna hävda sig själv på ett ”riktigt” sätt för att få erkännande och därmed vara på rätt väg i karriären. I ett spännande och uppslagsrikt kapitel beskriver Charlotte Bloch hur detta går till. Hon kommer sedan in på känslor som är knutna till det s.k. peer-review systemet – ett system som utgör själva livsnerven i det akademiska livet. I peer-review systemet görs forskningen till föremål för andra forskares bedömning, kritik och granskning – något som kan väcka mycket starka känslor. Både hos dem som granskar och hos dem som blir granskade.

Men på våra universitet och högskolor finns också humor och skämt, skratt och gamman. Det finns en lång tradition av studentikosserier som kännetecknas av en uppsluppen, lättsam stämning och där man inte brukar ta sig själv på alltför stort allvar. Hon urskiljer i ett separat kapitel olika typer av humor som har det gemensamt att de fyller en viktig funktion för att upprätthålla den nödvändiga kollegialiteten.

Efter några mer empiriskt orienterade kapitel redogör Charlotte Bloch för ett antal emotionssociologiska begrepp och tankegångar. I ett särskilt kapitel behandlar hon på ett klart och tydligt sätt skammens dynamiska karaktär. Hon inviger läsarna i de amerikanska sociologerna Thomas Scheff och Susanne Retzingers teori om hur känslorna skam och stolthet är kopplade till kvaliteten i de sociala banden mellan människor. Hon visar hur emotionella episoder som t.ex. upplevelsen av att ha blivit nedgjord av en kollega kan ge upphov till skam och vrede och som kan få långsiktiga negativa konsekvenser för relationen dem emellan.

Charlotte Bloch introducerar därefter ytterligare ett emotionssociologiskt perspektiv nämligen det som utvecklats av den amerikanska sociologen Candace Clark. I hennes teori spelar social plats en central roll. Social plats handlar om våra känslor och var vi står i förhållande till andra i ett givet ögonblick med hänsyn till makt status och social distans.

Inom akademien förväntas man dölja känslor av osäkerhet, tvivel och tillkortakommanden bakom en fasad av säkerhet för att kunna framstå som en duglig och kompetent person. På så sätt kan man öka möjligheterna att konkurrera om det som ger erkänsla t.ex. tjänster och forskningsmedel. Det sätt man gör det på kallar Bloch för narrespelet – som innebär att man "låtsas" vara trygg och säker fastän man i själva verket tvivlar på sig själv och sin kompetens.

Forskarens belöning är att bli erkänd av sina kollegor och blir man det så känner man sig stolt. Stolthet är erkännandets känsla och förbinds bl.a. med akademisk framgång. Men stolthet är samtidigt en förbjuden känsla inom akademien. För att kringgå förbudet mot att visa stolthet använder sig forskare av buktaleri som innebär att man lindar in sitt budskap om framgång och känslan av stolthet när man träffas och samtalat vid t.ex. fikabordet.

Både män och kvinnor narras och buktalar. Men narrespelet och buktaleriet är, menar Bloch, i första hand en manlig strategi. Kvinnor gör ibland tappra försök att öppet erkänna och tala om sin osäkerhet. Men risken är då också att de av manliga kollegor kommer att uppfattas som svaga och otillräckliga. Män använder sig också i större utsträckning av buktaleri.

Universitet och högskolor är idag organisationer som är satta under stark press. Det är många som vill ha ett finger med i spelet om hur akademien skall styras. Politiker vill det, näringslivet vill det och det offentliga vill det. Runt om i Europa reses det krav på ökad produktivitet och kvalitet. Och ökad konkurrens har blivit det som skall garantera produktivitet och kvalitet. Universiteten skall konkurrera med varandra om studenter och forskare skall konkurrera om tjänster och forskningsmedel. Charlotte Bloch varnar för att den intensifierade konkurrensen kommer att förstärka avigsidor-

na av forskningens organisering och ge upphov till mer maktutspel och kränkande peer-review och hierarkiska exkluderande relationer.

I en tid när emotioner var i det närmaste tabu inom samhällsvetenskapen skrev den amerikanske sociologen Erving Goffman att känslor inte är irrationella element utan en del av det naturliga livet och som faktiskt gör det lättare att förstå sig på vad som sker i en organisation. Charlotte Bloch är en av den nya generationens emotionssociologer som har fiskat upp denna tanke och hennes bok *Passion och Paranoia* är ett lysande exempel på det värdefulla i att låta emotioner få en central plats i analysen av organisationer. Hon visar på det fruktbara i att använda emotionssociologiska begrepp, teorier och tankeformer för att öka kunskapen om vad som händer inom akademien.

Passion och Paranoia är spänstigt skriven. Boken är både forskningsrapport och lärobok. Den är ett utmärkt och ett vällyckat bidrag till forskningen om emotionell kultur samtidigt som den mycket väl fyller sin plats som kurslitteratur. Charlotte Bloch har lyckats alldeles utmärkt med att förena dessa två genrer.

Bengt Starrin,

Avd för sociala studier, Karlstads universitet